

De **WAD**
VAARDERS

*Een plek waar de wind door je hoofd waait,
waar je doet waar je buik van gaat zingen,
waar je droomt, zoveel je kan
waar je bent wie je bent
een plek van zand, van zee, van lucht,
van aarde, van vuur
een plek waar je nooit verdwalen kunt
een plek waar de vrijheid woont;
Daar wil ik zijn.*

*En als ik daarvan vertrek,
neem ik die plek mee,
Overal waar ik nog komen ga.*

Wende Sniijders
Actrice, zangeres en songwriter

De **WAD**

Addo van der Eijk
en Rob Leemans

VAAARDERS

NOORDBOEK

INHOUDSOPGAVE

7

Voorwoord

9

Richel

17

Verhekkung

25

Acties

41

Erecode

47

Verstoring

53

Van actie naar overleg

61

Bestuurlijke spaghetti

69

Alert blijven

75

Varen op het wad, wat is er mooier dan dat!

89

De Vereniging Wadvaarders

91

De Erecode voor wadliefhebbers

93

Nawoord

94

Literatuur

95

Beeldverantwoording

VOORWOORD

Vrij en verantwoord genieten van de Waddenzee met een boot gaat niet vanzelf. Het vaargebied vraagt om tochtplanning, koers houden en je kunnen aanpassen aan veranderende omstandigheden. En bij dat laatste hebben we het niet alleen over de zee zelf maar ook over de wereld van de plannenmakers.

De Vereniging Wadvaarders bestaat al 35 jaar. Met trots presenteren wij daarom het boek *De Wadvaarders*, met daarin een blik op de ontwikkeling die de vereniging in die jaren heeft doorgemaakt. Van een activistische houding, vooral gericht op het voorkomen van het afsluiten voor recreanten van bepaalde delen van de Waddenzee, naar een organisatie die zich richt op overleg, samenwerking en verantwoord gedrag. Met gedenkwaardige gebeurtenissen, zoals de bezetting van Engelsmanplaat in 1993, maar ook de wijze waarop de vereniging reageerde op steeds weer nieuwe uitdagingen komt aan de orde. We bespreken hoe ook wij de weg hebben afgelegd van ge- en verboden naar sturen op gedrag, met als mijlpalen de Erecode, droogvalproeven en het Pact van Rede.

Dit boek biedt ook een levendige sfeertekening: van het varen, ankeren en droogvallen op de Waddenzee tot de kalme, diepgaande beleving van dit unieke natuurgebied.

In bestuurlijk en ecologisch opzicht is de Wad-

denzee een complex onderwerp, dat voortdurend aan veranderingen onderhevig is. Leden van de vereniging verhalen over de uitdagingen die hiervan het gevolg zijn en ook over hoe zij als voorzitter en/of actief lid steeds weer hun weg vonden en vonden in een gelaagde wereld van belangen en verantwoordelijkheden. Auteur Addo van der Eijk heeft er een zeer prettig leesbaar geheel van gemaakt.

Rob Leemans geeft aansluitend praktische tips over het varen op de Waddenzee. Hij benadrukt dat wadvaren echt iets anders is dan varen op binnenwateren; het vraagt om een goede voorbereiding, flexibiliteit, de bereidheid om af te wijken van je oorspronkelijke reisplan. Hij wijst ook op de unieke kwaliteiten van de Waddenzee als natuurgebied; die zijn een bron van inspiratie, maar er moet ook op verantwoordelijke wijze mee worden omgegaan. De foto's zijn grotendeels afkomstig van onze leden en deze hebben we aangevuld met werk dat fotografen ons met enthousiasme ter beschikking hebben gesteld. Michiel Firet heeft een belangrijke bijdrage geleverd in de tekst- en beeldredactie.

Wij hopen dat *De Wadvaarders* toekomstige generaties inspireert om de Waddenzee vrij en verantwoord te beleven, en hem te beschermen.

Hans Danel

Voorzitter Vereniging Wadvaarders

RICHEL

De zee is nagenoeg vlak, de horizon vervaagt en de blauwe zee gaat naadloos over in een egaal blauwe lucht. Vanaf de wadtoren kijken we uit over de eindeloze zee. De toren, een grijze constructie, staat op Richel, een zandplaat ten zuidoosten van Vlieland. Richel is populair onder droogvallers. Bij mooi weer, wat vandaag het geval is, vallen er vaak meerdere schepen droog. Het is halftij en in de verte komt het eerste schip aangevaren. Een klein oranje-wit vlaggetje verradt dat het Wadvaarders zijn, met een hoofdletter W, leden van de Vereniging Wadvaarders.

Aan boord is Rob Leemans, pas afgezwaaid als voorzitter van de vereniging. Zijn zeilschip heet *Jonathan*. Hij positioneert het in het Fransche Gaatje, de wadgeul ten zuiden van de wadtoren. De droogvalplek steekt nauw, want hoe verder en hoger hij op de plaat gaat liggen, des te eerder hij droogvalt, maar ook hoe later in het tij hij vervolgens weer loskomt. Het anker gaat uit en al dobberend wacht Rob tot de *Jonathan* op de wadbodem tot rust komt. Dat duurt nog wel even. Onderwijl spant hij op het achterdek het doek dat dient als zonwering. Rob zit in zijn kuip en geniet van de pracht van de Waddenzee, de rust, de vogels, van de ultieme beleving van het wad. Als klap op de vuurpijl steekt een zeehond zijn hoofd boven het water uit. Wadvaren is voor Rob vooral vol bewon-

dering rondkijken. Nergens in Nederland ervaart hij zo'n gevoel van rust, vrijheid en wildernis als op het wad. Nergens is de natuur zo overweldigend en de mens zo klein en nietig. Voor de zekerheid luistert hij even naar het weerbericht van de Brandaris op marifoonkanaal 2: het weer blijft uitstekend.

Deze ochtend zal hij voor dag en dauw vertrekken uit het Friese Makkum, dat aan het IJsselmeer ligt. Gisteravond heeft hij in de jachthaven al een vaarplan uitgedokterd, met de route en de tijden. Voor het opstellen daarvan pakt hij de kaart van de westelijke Waddenzee erbij, waarop onder meer geulen, droogvallende delen en de betonning staan aangegeven. De windrichting en de windkracht spelen een belangrijke rol – bij windkracht 6 bft of meer vaart hij in principe niet uit – en ook maakt hij, naast dat hij het zelf uitrekent, gebruik van de app QuickTide, die gratis is voor leden van de Wadvaarders. Deze app geeft na het invoeren van zijn bootgegevens in een oogopslag de passagemogelijkheden van de geulen. Gelukkig zit de wind mee: niet te hard en uit de goede hoek.

Ook voor ervaren wadvaarders is een gedegen voorbereiding belangrijk. Varen op de Waddenzee is anders dan op binnenwateren; je hebt te maken met eb en vloed, mogelijke sterke stroming en hoge golven, er liggen wantijen, er kan plotseling een dichte zeemist opdoemen en het dynamische

wad kan zodanig veranderd zijn dat geulen, bijvoorbeeld na een storm, dieper of ondieper zijn geworden. Ook kan het weer plotseling omslaan. Dit maakt het varen op de Waddenzee complex, maar zeker ook spannend en leuk.

Voor de route naar Richel bestaan er grofweg twee opties: over het wantij van het Zuidostrak en daarna via het Inschot, of over het diepe vaarwater via de Boontjes en de Blauwe Slenk bij Harlingen, waar ook de veerdiensten naar Terschelling en Vlieland gebruik van maken. Rob kiest voor de route via het Zuidostrak, die alleen voor schepen met weinig diepgang bevaarbaar is. Quick-Tide vertelt hem dat het mogelijk is om het wantij van het Zuidostrak te passeren. Zijn Noordkaper met midzwaard is erop gemaakt om ook op getijdenwater rond te scharrelen. Het schip heeft met opgetrokken zwaard een diepgang van 65 centimeter. Met zo'n ondiep schip kan hij varen tussen hoge banken, in ondiepe geulen, en droogvallen op unieke plekken. Het midzwaard kan hij hydraulisch met een zwengel op en neer bewegen.

Wadvaarders mijden het liefst de drukke vaarwegen naar de eilanden, waar het soms bijna filevaren is. Wadvaarders zijn vooral oost-westvaarders die dwars en kriskras over de Waddenzee koersen, dikwijls buiten de vaargeulen om. Er zijn ook noord-zuidvaarders, die tussen de vaste wal en de eilandhavens varen, meestal omdat hun schepen te

diep steken om oost-west over de wantijen te kunnen varen.

Om kwart over zeven gooit Rob in Makkum de trossen los. Vanuit de jachthaven kan hij de sluis in Kornwerderzand al zien. Na een half uur varen bereikt hij de sluis en vanaf daar begint de tocht over de Waddenzee. Het is nog zo'n 15 mijl naar Richel en met een snelheid van 5 knopen, 5 mijl per uur, is dat zo'n drie uur varen. Omdat hij rond halftij bij het Fransche Gaatje wil zijn, heeft hij een deel van de route stroom tegen. In een van de geulen stroomt het al flink, wel 2 knopen.

Eenmaal op het wad gaat de motor uit en hijst hij het zeil. Zachtjes klotst het water tegen de boeg. Een gps gebruikt Rob vandaag niet, hij navigeert op zicht. De tonnen liggen binnen gezichtsafstand en zijn verreikijker ligt paraat. Hij is continu bezig met kijken en peilen om te weten waar hij zich precies bevindt. De meeste geulen zijn betond, maar soms moet je aan de hand van kaartgegevens ook je eigen route uitzetten. Naast het navigeren kijkt hij, om aanvaringen te voorkomen, ook uit naar eventuele andere schepen. De route brengt hem langs mosselpercelen, die zijn aangegeven met stokken.

Onder zeil is het heerlijk om te genieten van de rust en het wad. Diverse vogelsoorten komen voorbij en af en toe zijn er zeehonden en bruinvissen. Het geeft een prettig, ontspannen gevoel en je kunt

de hectiek van de vaste wal achter je laten. Een weekend op het wad is als een hele week vakantie.

Als de *Jonathan* op Richel op de bodem tot rust komt, valt daarna het wad rond hem droog. Een totaal andere wereld openbaart zich; wat eerst nog zee was, is nu land. Kaarsrecht ligt de *Jonathan* niet. Dat komt door het balkje onder het schip, waardoor hij zo'n 15 graden scheef ligt. Een groepje wadvogels, vooral drieteen- en kanoetstrandlopers, dribbelt langs de waterlijn. Rob geeft de vogels de gelegenheid om in alle rust hun kostje bij elkaar te scharrelen. Hij blijft wachten tot de waterlijn zijn schip heeft gepasseerd. Waarom zou hij de vogels ook verstoren door van boord te gaan? Hij geniet juist van de vogels zo vlak bij zijn schip.

Wie droogligt met zijn boot kan nergens meer naartoe. Dat geeft rust. Rob is vandaag niet alleen op Richel. Hij heeft gezelschap van vijf charters van de bruine vloot en een zestal kleine schepen. De charters liggen naast elkaar op een rij. Deze week zijn ze volgeboekt met Duitse schoolklassen.

In de kuip vertelt hij even later honderduit over zijn passie voor wadvaren en zijn tijd als voorzitter. Zes jaar stond hij aan het roer van de Wadvaarders. Dat deed hij met ontzettend veel plezier. Hij glundert als hij vertelt over de Wadvaardersdagen, de groei van de vereniging en de ontelbare vergaderingen die bij bijwoonde. Aanstichter van zijn voor-

zitterschap was de *Jonathan*, die hij kort voor zijn aantreden in het bestuur aanschafte. 'Daarvoor voeren we af en toe op de Waddenzee, maar dan huurden we een schip. Als chirurg had ik onvoldoende vrije tijd voor een eigen boot; die zou vastgroeien aan de wal. Overigens zeil ik al mijn leven lang op de Waddenzee.'

Met gepaste trots geeft hij een mini-rondleiding. De *Jonathan* is van alle gemakken voorzien. Een slaapkamer, een badkamer met douche en toilet, een ruime leefruimte met banken, een keuken, en een navigatiehoekje waar Rob ook kantoor houdt. 'Daar werk ik op mijn laptop en kan ik naar buiten kijken,' zegt hij wijzend naar de patrijspoort.

Na een lang gesprek stappen we via de trap achter op het schip het wad op. De wadbodem zit vol leven. Overal liggen kleine hoopjes spaghetti, uitgeworpen door wadvieren. Het wad ligt bezaaid met kokkels en nonnetjes, in de bodem sist en pruttelt het. Die kokkels en nonnetjes zijn het favoriete maaltje van kanoetstrandlopers. Deze kleine vogels broeden in Siberië, om daarna, als het in het noorden weer winter wordt, naar Afrika te vliegen. Hun enige pauze onderweg is die bij ons in de Waddenzee. Hier tanken ze bij, opvetten wordt dat genoemd, en dat kan alleen tijdens laagwater. Het is nu half juni, dus het gros van de wadvogels is nog in het noorden aan het broeden.

In de trektijd, vooral vanaf half augustus tot oktober, ziet Richel tijdens hoogwater soms zwart van de vogels. In augustus zijn er bijna honderdduizend kanoetstrandlopers, vijftigduizend bonte strandlopers, tienduizend wulpen en elfduizend rosse grutto's geteld. Een machtig gezicht.

Over de rijke, grijze wadbodem lopen we naar de wadtoren. Boven op het balkon, die de Duitse schoolkinderen net verlaten hebben, kijken we uit over de zandplaat. Links voor ons ligt Vlieland, rechts Terschelling met de Brandaris. Op de zandplaat zien we begroeide duinen, waar duizenden vogels broeden. Vooral meeuwen, zowel kleine mantelmeeuwen als zilvermeeuwen, maar ook aalscholvers, scholeksters en lepelaars. Rob tuurt door de telescoop naar het nest van een koppel lepelaars met jongen.

Aan de andere kant van Richel liggen honderden zeehonden te luieren, zowel grijze als gewone. Vanwege de vogels en de zeehonden mogen op het

grootste deel van Richel geen recreanten komen. Palen met gele bordjes met daarop de tekst 'Kwetsbaar gebied. Verboden toegang' geven de grens aan. De wadwachters zien erop toe dat recreanten niet het verboden gebied betreden. Dat doen ze vooral door te vertellen waarom Richel en rust zo belangrijk zijn voor de vogels.

Het verstoren van vogels en zeehonden vindt Rob niet kunnen. Dat Richel als beschermd gebied niet toegankelijk is voor mensen, begrijpt hij. 'Ons uitgangspunt als Wadvaarders is vrij en verantwoord varen. Verantwoord betekent niet de natuur verstoren. Om verantwoord te kunnen varen, moet je als wadvaarder voldoende kennis hebben van het wad. Als Wadvaarders varen we verantwoord, daar ben ik van overtuigd. Het andere deel van ons uitgangspunt, namelijk het vrij kunnen varen, komt volgens ons af en toe in de knel. Er zijn instanties in de Waddenzee die onze vrijheid willen inperken.'

Rob blijft op Richel overnachten. De volgende

dag komt de *Jonathan* bij opkomend water weer los van de plaat en vaart hij weg. Hij zet koers naar het oosten, richting Terschelling, waar hij de jachthaven links laat liggen en wederom droogvalt op

het wad. Zo vult hij zijn dagen. Het tij bepaalt het ritme. Meestal hoeft Rob op het wad niet per se ergens heen. Hij is er al.

R **I** **A** **E.**
ZUYDER ZEE,
 met alle des Zelfs inkomende
GAAZEN:
 Zoo als de op Zeeborden konnen
 Bezeyt worden: naar Nieuwe
 Courde Course Opboeningen.
 Dreyden en Dreyten.

Spaansche Arden is in een Graad
 Duytsche Arden is in een Graad
 Engelsche en Fransche Arden is in een Graad

De A.M.S.T.E.R.D.A.M. By
JOANNIS VAN KEULEN
 Byt verwoopen en Gravaalbyt markt in
 vande Nieuwe brug onder de veldsteden
 die Dreyden voor is laar

DE NOORD ZEE

De Dreyden sijn alle in Volcken geschild

De Kust van de Noordzee

VERHEKING

Wadvaren is van alle tijden. Sinds mensenheugenis weten mensen varend hun weg te vinden op de Waddenzee. Op oude schilderijen uit 1660 liggen al kleinere schepen droog op het wad. Wadvaren was destijds noeste arbeid, geen vrijetijdsbesteding zoals nu. Voor vissers en andere zeelieden was het een hard bestaan. Tegenwoordig is wadvaren vooral genieten. Menig wadvarder van het eerste uur spreekt met lichte weemoed over de tijd dat er nog geen regels waren, toen alles nog mocht op het wad. Dat geldt onder meer voor Els en Luuk Knol, die sinds halverwege de jaren zestig op de Waddenzee varen. ‘Eerst als opstappers op een botter, een oud Nederlands type vissersvaartuig. Als wedstrijdroeiers waren we toen nog jong en sterk. In het begin wisten we de weg op de Waddenzee niet. Dat leerden we gaandeweg,’ vertelt Luuk. In 1972 kochten ze, inmiddels wadverslaafd, hun eerste platbodem, een pluut, van origine visserman, waar een kajuit op is gemaakt.

Wadvaren was in die tijd pionieren en tasten in het duister. GPS bestond nog niet, net als de mobiele telefoon. ‘Varen was toen avontuurlijker en moeilijker dan tegenwoordig, zonder moderne navigatiehulpmiddelen, marifoon en dieptemeter. We voeren op het kompas en een waterkaart en moesten zelf het wiel uitvinden. De eerste jaren

volgden we vooral de betonde vaarwegen. Afsteken tijdens hoogwater over de droogvallende platen durfden we pas later.’

Het was in die tijd ook rustiger op de Waddenzee dan tegenwoordig. De havens waren nog klein en op het wad was geen kip te bekennen. ‘De meeste wadvaarders vielen toen droog. Tegenwoordig vaart het gros van haven naar haven. De essentie van wadvaren is niet in een haven liggen, vinden wij, maar varen over het vrije wad en ankeren en droogvallen.’ Op het wad beleefden Luuk en Els de ultieme vrijheid. Op de waterkaart van de Waddenzee stonden nog geen verboden gebieden aangegeven. Overal mochten ze vrijuit varen, ankeren en droogvallen.

In de jaren tachtig begint het tij te keren. In 1980 krijgt de Waddenzee formeel de status van beschermd natuurgebied. Op papier staat de verhouding tussen natuur en recreatie scherp omschreven: in de Waddenzee staat de natuur voorop, recreatie staat een trapje lager op de ladder. Recreatie is mogelijk, mits het de natuur niet schaadt.

Twee jaar later eindigt de volledige vrijheid van de wadvaarders. Vanaf dat seizoen mogen ze niet meer overal en onbepaald op de Waddenzee varen. Voor het eerst wijst de overheid gebieden aan waar watersporters zich zodanig moeten gedragen dat

de natuur geen schade ondervindt van hun aanwezigheid. Andere delen worden tot verboden gebied verklaard, waarmee de eerste palen met verbodsborden op het wad verrijzen. Op de nieuwe waterkaart verschijnt de groene kleur die de natuurreervaten aangeeft, onder meer rond Griend en bij Rottumerplaat en Rottumeroog. ‘Het is niet de bedoeling om onmiddellijk mensen op de bon te slingeren die zich in de verboden gedeelten bevinden,’ meldt Staatsbosbeheer. Deze organisatie is dan belast met het toezicht in de Waddenzee. Hoewel de bewegingsvrijheid van de wadvaarders wordt beteugeld, zien ze het besluit niet als alarmerend. In de praktijk vallen de restricties namelijk mee, omdat veel verboden gebieden toch al niet of nauwelijks werden bezocht.

De jaren erna broedt de overheid op aanvullende maatregelen om vaarrecreanten te weren op het wad. Enerzijds omdat ze door hun aanwezigheid het natuurgebied zouden bedreigen, anderzijds omdat het aantal watersporters in de jaren zeventig en tachtig snel toeneemt. Dat blijkt uit tellingen van schepen in havens en sluizen. Daarnaast wordt in die jaren ook het wadlopen ongekend populair. Tussen de kust en Schiermonnikoog strekt zich in het weekeinde een lang lint aan lopers uit.

Ook de Waddenvereniging laat zich horen. Eind jaren tachtig verschijnt de *Wadvaarwijzer*, een brochure over de wijze waarop wadvaarders zich moeten gedragen. In bedekte termen meldt de brochure dat varen enkel in de doorgaande vaargeulen mag en droogvallen alleen vlak langs de

geul. ‘Het zou toch jammer zijn als we straks de hele Waddenzee tot verboden gebied moeten verklaren door toedoen van de wadvaarders zelf,’ suggereert een medewerker van de Waddenvereniging in het *Algemeen Dagblad*. In diezelfde tijd staat in het tijdschrift van de Waddenvereniging dat paal en perk moet worden gesteld aan de aanwezigheid van watersporters op het wad. Daarmee is de toon gezet. Luuk is er nog altijd ontstemd over. Hij hekelde de plannen van de overheid en de Waddenvereniging voor de ‘verhekkings’ van de Waddenzee. ‘Ze willen overal hekken omheen zetten, waardoor wij niet meer droog mogen vallen en ankeren.’

In die tijd worden meer besluiten genomen die voor wadvaarders nadelig uitpakken. De druppel die de emmer doet overlopen, is het droogvalver-

bod van de Dellewal bij Terschelling. Dellewal, de baai in de haven van West-Terschelling, is dan zeer geliefd bij wadvaarders. De locatie is dan ook ideaal: je ligt er beschut en op loopafstand van de winkels en kroegen in West-Terschelling. Veel wadvaarders zijn er in de jaren zeventig en tachtig met regelmaat te vinden. Het nieuws van het droogvalverbod, eind jaren tachtig ingesteld door de gemeente Terschelling, valt bij hen dan ook slecht.

Sieb Kemme, die sinds 1979 de Waddenzee bevaart, roert zich. ‘Verontruste wadvaarders’, is in november 1989 de kop van een bericht in de *Telegraaf* waarin hij aan het woord komt. Sieb zegt dat hij bang is dat in toekomst helemaal geen recreatie meer mag plaatsvinden op de Waddenzee. Hij wil daarom een vereniging oprichten en

COLOFON

Met steun van:

Vereniging Wadvaarders
Stichting het Old Burger Weeshuis Leeuwarden
Stichting de Grote Zuidwesthoek

OBW
OLD BURGER WEESHUIS

© 2025 Addo van der Eijk, Rob Leemans en Michiel Firet | uitgeverij Noordboek

Omslagontwerp en boekverzorging: Peter Boersma

ISBN 978 94 6471 314 5
NUR 446

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van uitgeverij Noordboek, Hellingbaas 1, 8401 JH Gorredijk, Nederland – info@noordboek.nl.

De uitgeverij heeft ernaar gestreefd alle copyrights van de in deze uitgave opgenomen illustraties te achterhalen. Aan hen die desondanks menen alsnog rechten te kunnen doen gelden, wordt verzocht contact op te nemen met uitgeverij Noordboek.

De uitgeverij stelt alles in het werk om op milieuvriendelijke en duurzame wijze met natuurlijke bronnen om te gaan. Bij de productie van dit boek is gebruikgemaakt van papier dat het keurmerk van de Forest Stewardship Council (fsc) mag dragen. Bij dit papier is het zeker dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

Noordboek is onderdeel van
20 leafdesdichten en in liet fan wanhoop bv

www.noordboek.nl